

ΤΕΤΑΡΤΗ 26 ΜΑΙΟΥ 2010
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1

Εξάλλου, η αρετή αναφέρεται σε συναισθήματα και σε πράξεις, όπου αποτελεί σφάλμα η υπερβολή και η έλλειψη και κατακρίνεται, όμως το μέσο επαινείται και είναι το σωστό. Και αυτά πάνε και τα δυο μαζί με την αρετή. Επομένως, η αρετή είναι μια μορφή μεσότητας, αφού έχει ως στόχο το μέσο. Επιπλέον, το σφάλμα γίνεται με πολλούς τρόπους (γιατί το κακό είναι σχετικό με το άπειρο, όπως δίδασκαν οι Πυθαγόρειοι, ενώ το καλό με το πεπερασμένο), όμως το σωστό με ένα μόνο τρόπο (γι' αυτό και είναι το ένα εύκολο, ενώ το άλλο δύσκολο – πράγματι, είναι εύκολο να αποτύχουμε στο στόχο μας, όμως δύσκολο να τον επιτύχουμε) – και γι' αυτούς, λοιπόν, τους λόγους η υπερβολή και η έλλειψη πάνε μαζί με την κακή, ενώ η μεσότητα με την αρετή· γιατί καλοί γινόμαστε με έναν μόνο τρόπο, αλλά κακοί με πολλούς.

B1

Ο Αριστοτέλης στο Α' Βιβλίο των Ηθικών Νικομαχείων διατυπώνει τη θέση πως όλα τείνουν σε κάποιο αγαθό, για το οποίο υπάρχουν διαφορετικές απόψεις. Το ύψιστο αγαθό που μπορεί να επιτευχθεί μέσω της πράξης είναι η ευδαιμονία που ορίζεται ως 'ψυχής ενέργεια τις κατ' αρετήν τελείαν'. Για το λόγο αυτό, ο φιλόσοφος μελετά την έννοια της αρετής που διακρίνεται σε διανοητική και ηθική. Πιο συγκεκριμένα, στο Β' Βιβλίο του εξετάζεται η ηθική αρετή και ορίζεται ως μεσότητα ανάμεσα σε δύο άκρα – κακίες.

Ο Σταγειρίτης στο απόσπασμα αυτό, αφού ενισχύει το συμπέρασμα στο οποίο έχει καταλήξει από προηγούμενες ενότητες, ότι δηλαδή η αρετή είναι μεσότητα, τονίζει την πολυμορφία της κακίας σε αντίθεση με την απλότητα της αρετής, επομένως τη δυσκολία επίτευξής της αντίθετα με την ευκολία της αποτυχίας.

Ο Αριστοτέλης, για να ενισχύσει τη θέση του ότι το σφάλμα μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους και το σωστό με έναν, αναφέρεται στα δυο από τα δέκα ζεύγη αντίθετων μεταξύ τους δυνάμεων που κυβερνούν τον κόσμο σύμφωνα με τους Πυθαγόρειους (άγαθόν – κακόν, πέρασ – άπειρον). Και κοντά στη φιλοσοφία επικαλείται και την ποίηση για τον ίδιο σκοπό (δεν είναι γνωστή η προέλευση του στίχου που αναφέρεται στο κείμενο: *έσθλοι μὲν...*). Ο στίχος που παρεμβάλλεται δείχνει ότι η καλοσύνη είναι μία και απλή, ενώ οι δρόμοι της κακίας πολλοί και ποικίλοι. Στο στίχο αυτό τονίζεται ότι οι άνθρωποι οδηγούνται στην κακία μέσα από την υπερβολή, κάνοντας δηλαδή πράξεις και ενέργειες σε υπερβολικό βαθμό ή αντίθετα παραλείποντας να κάνουν αυτά τα οποία πρέπει. Η ζωή του ενάρετου είναι μετρημένη και σταθερή, καθώς αυτός είναι προσηλωμένος σε σταθερές αρχές και αξίες και επιδιώκει πάντα το μέτρο. Η πορεία είναι μία. Αντίθετα, υπάρχουν πολλές διαβαθμίσεις πάνω από το μέτρο για αυτούς που το ξεπερνούν, καθώς και κάτω από αυτό γι' αυτούς που υπολείπονται.

Γι' αυτό, εξάλλου, το μεν ένα είναι δύσκολο και το άλλο είναι εύκολο, δηλαδή, είναι εύκολο το να αποτύχουμε στο σκοπό τον οποίο θέτουμε, ενώ είναι δύσκολο να πετύχουμε σ'

αυτό που θέτουμε ως σκοπό. Και στο χωρίο αυτό χρησιμοποιεί την αντίθεση για να οδηγήσει τον ακροατή-αναγνώστη στο συμπέρασμα της διαδικασίας: Είναι δηλαδή εύκολο να οδηγηθεί κανείς σε λάθος ενώ είναι δύσκολο να πετύχει το σωστό.

Και για αυτούς, επιπλέον, τους λόγους ιδιότητες της κακίας είναι η υπερβολή και η έλλειψη, ενώ ιδιότητα αρετής είναι η «μεσότης». Δηλαδή, η κακία, η ανηθικότητα κινείται στα άκρα, είτε στην υπερβολή είτε στην έλλειψη, ενώ αντίθετα η ηθική αρετή κινείται στο μέσον, αυτό που είναι αρμοστό σε κάθε περίπτωση.

Με έναν μόνο τρόπο μπορούμε να γίνουμε «αγαθοί», «ενάρετοι», «κακοί» όμως γινόμαστε με όλους τους τρόπους. Η κατάκτηση της ηθικής αρετής έχει έναν μοναδικό δρόμο, το δρόμο της «μεσότητος», ενώ η ανηθικότητα έχει πολλούς δρόμους, γιατί πολλοί είναι οι δρόμοι που μας οδηγούν στην κακία.

Ο στίχος που χρησιμοποιεί εδώ ο Αριστοτέλης είναι άγνωστης προέλευσης. Εκφράζει, όμως, με τον εναργέστερο τρόπο από τη μία την απλότητα και τη μοναδικότητα της αρετής και από την άλλη την ποικιλία και την παντοδαπότητα της κακίας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η συλλογική πορεία του Αριστοτέλη με την οποία καταλήγει στην συγκεκριμένη άποψη δεν περιλαμβάνεται όλη στο απόσπασμα που δίνεται. Εδώ απλώς προστίθεται ένας ακόμη συλλογισμός και διατυπώνεται το συμπέρασμα όπου συνοψίζει όλα όσα έχουν εκφραστεί σε προηγούμενα χωρία του έργου.

B2

Θέμα του Α ΒΙΒΛΙΟΥ των Ηθικών Νικομαχείων του Αριστοτέλη αποτελεί η ευδαιμονία, το πιο μεγάλο αγαθό που επιδιώκουν με τις πράξεις τους οι άνθρωποι. Στο Β βιβλίο του ίδιου έργου ο φιλόσοφος πραγματεύεται την ουσία της ηθικής αρετής. Αφού διατυπωθεί η άποψη πως η αρετή είναι έξι, μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα μας, πως η ποιότητα των πράξεων καθορίζει εκείνη των έξεων και πως οι πράξεις συνοδεύονται από συναίσθημα, ο Σταγειρίτης στη συνέχεια κάνει λόγο για την αρετή ως μεσότητα.

Με τη φράση “Εστίν ἄρα... ὀρίσειεν” ο Αριστοτέλης ορίζει την αρετή ως μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα μας που επιλέγεται ελεύθερα από το άτομο· αυτή βρίσκεται στο μέσο το οποίο προσδιορίζεται με κριτήρια υποκειμενικά και καθορίζεται από τη λογική και συγκεκριμένα από τη λογική του φρόνιμου ανθρώπου.

Τα χαρακτηριστικά λοιπόν στοιχεία της αρετής είναι πως α) είναι έξι β) αποτελεί έξι προαιρετική γ) βρίσκεται στο μέσο το σε σχέση με εμάς δ) καθορίζεται από τη λογική και ιδιαίτερα αυτή του φρόνιμου ανθρώπου και ε) είναι μεσότητα ανάμεσα σε δύο κακίες. Αναλυτικότερα τώρα έξι είναι η καλή ή κακή θέση που παίρνει κάποιος απέναντι στα πάθη. Η ορισμένη όμως στάση που θα πάρει κανείς απέναντι σ’ αυτά προϋποθέτει ενέργεια που με την επανάληψή της διαμορφώνει το άτομο έτσι ώστε να ενεργεί με ένα μόνιμο και σταθερό τρόπο. Επειδή όμως οι έξεις γίνονται με την επανάληψη όμοιων ενεργειών, από τις ενέργειες του ανθρώπου μόνο οι καλές έχουν σχέση με την αρετή. Επιπλέον, η αρετή πρέπει να χαρακτηρίζεται και από προαίρεση, δηλαδή να προϋποθέτει ελεύθερη επιλογή. Την ηθική ποιότητα μιας πράξης, θετική ή αρνητική τη χαρακτηρίζει η προαίρεση, γιατί η πράξη δεν αξιολογείται από τα ενδεχόμενα αποτελέσματα της αλλά από την προαίρεση με την οποία ξεκίνησε. Συνεπώς, η προαίρεση είναι ο πυρήνας της ηθικής πράξης, η βάση της αρετής και προϋποθέτει την ώριμη σκέψη που καταλήγει σε μια τελική επιλογή.

Παράλληλα, ο Σταγειρίτης διευκρινίζει ότι η αρετή είναι μεσότητα σε σχέση με μας, δηλαδή υποκειμενική και όχι αντικειμενική. Η μεσότητα που βρίσκεται σε αντίθεση με την υπερβολή και την έλλειψη είναι κάτι το ορθό και επαινείται και γι' αυτό είναι ο στόχος της αρετής. Στην συνέχεια καθορίζει ο φιλόσοφος τα κριτήρια της ορθότητας της αρετής, δηλαδή το πνεύμα της κοινότητας, τον ορθό λόγο που καθορίζει ο φρόνιμος άνθρωπος, το παράδειγμα πραγματοποιημένης αρετής σε μια ορισμένη κοινότητα και συνεπώς αντικειμενικοποιεί ως ένα βαθμό και περιορίζει αρκετά την υποκειμενικότητα της. Ο ορισμός της αρετής ολοκληρώνεται με τον προσδιορισμό της αντίθετης προς αυτήν έννοιας, της κακίας. Πρόκειται για την υπερβολή και την έλλειψη και αυτό συνιστά και την ουσία της διαφοράς τους από την αρετή που πάντοτε βρίσκει και επιλέγει το μέσον. Η αρετή, λοιπόν, είναι μεσότητα όταν εξετάζεται ως προς την ουσία και τον ορισμό της, όταν όμως κρίνεται από την άποψη του σωστού είναι ακρότητα. Επομένως, είναι μεσότητα μόνο από οντολογική άποψη, ενώ από αξιολογική είναι μια ακρότητα.

Από την ανάλυση του ορισμού της αρετής αποδεικνύεται έμμεσα τουλάχιστον ότι αυτή η οποία απασχολεί τον Αριστοτέλη είναι μια αρετή ανθρώπινη, όπως διαμορφώθηκε από την παράδοση, το πνεύμα της κοινότητας και τον ορθό λόγο. Εξάλλου, για τον φιλόσοφο είναι αυτονόητο να ενεργεί ο άνθρωπος σύμφωνα με τη λογική, τη φρόνηση, που βοηθά το νόμο να τελειοποιεί το έργο του.

B4

- Σχέση: ἕξις
- Ανόρθωση: κατορθοῦται
- Καθαίρεση: αἰρεῖσθαι
- Απάθεια: πάθη, πάθεσι
- Υπόλοιπο: ἔλλειπειν, ἔλλειψιν
- Διαβλητός: ὑπερβάλλειν
- Εικαστικός: εἴκαζον
- Ουσία: οὔσα
- Πρακτική: πράξεις
- Ραστώνη: ῥάδιον

B3

Από την εισαγωγή του Αριστοτέλη σελ. 147-149 'Η παράδοση λέει... τέλος του Σωκράτη'.

Γ1

Αν δεν θα ζήσω περισσότερο καιρό, ίσως θα είναι ανάγκη να υφίσταμαι τα βάρη του γήρατος, δηλαδή και λιγότερο να βλέπω και να ακούω και χειρότερα να σκέφτομαι και δυσκολότερα να μαθαίνω και ευκολότερα να λησμονώ και σε όσα πρωτύτερα ήμουν καλύτερος, σε αυτά να γίνομαι χειρότερος. Αλλ' όμως, εάν δεν τα αισθάνομαι αυτά, η ζωή μου θα ήταν αβίωτη, εάν όμως δεν τα αισθάνομαι, πώς κατ' ανάγκη και χειρότερα και αισχρότερα (αηδέστερα) δε θα ζούσα; Επιπλέον, εάν βέβαια θα πεθάνω άδικα, σε εκείνους που θα με σκοτώσουν άδικα, η καταδίκη μου θα ήταν ατιμία· διότι, εάν το να αδικεί κανείς είναι αισχρό, πώς δεν είναι αισχρό και το να κάνει οτιδήποτε άδικο;

Γ2

- Πλείω: πολλοίς
- Γήρως: γήρα
- Δυσμαθέστερον: δυσμαθῆ
- Ταῦτα: τούτους
- Ἐμέ: ὑμῶν
- Ὅρᾱν: ἑώρα
- Ἀποβαίνειν: ἀπόβηθι
- Γίγνεσθαι: γενοίμεθα
- Αἰσθανόμενον: ἦσθηνται
- Ἄδικεῖν: ἀδικῆσαι

Γ3α

- ἐπιτελεῖσθαι: τελικό απαρέμφατο υποκειμένο στην απρόσωπη έκφραση 'ἀναγκαῖον ἔσται' (ἑτεροπροσωπία)
- Πρότερον: επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο ἦν
- Τούτων: γενική συγκριτική ἀπὸ το 'χείρω'
- Ἐμέ: αντικείμενο στην επιθετική μετοχή 'τοῖς ἀποκτείνασιν'
- Ὅτιοῦν: αντικείμενο στο 'τὸ ἀδίκως ποιεῖν'

Γ3β

• Η μετοχή αἰσθανομένῳ είναι υποθετική και αποτελεί λανθάνοντα υποθετικό λόγο. Με απόδοση το ρήμα ἂν εἴη σχηματίζει τον υποθετικό λόγο που δηλώνει απλή σκέψη του λέγοντος.

Ανάλυση:

Εἰ αἰσθανοίμην: Υπόθεση

ἂν εἴη: Απόδοση

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΑΓΓΟΥ Ι., ΔΟΥΜΑΝΟΓΛΟΥ Α., ΕΣΚΙΤΖΗ Ρ., ΕΥΘΥΜΙΑΔΟΥ Ν., ΚΑΤΣΑΒΕΛΗ Ο., ΜΠΑΣΙΟΥ Α., ΠΑΠΑΛΙΔΟΥ Σ., ΠΑΡΑΣΧΑΚΗ Ε., ΣΕΒΡΗΣ Κ., ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΑΟΥ Ν.